

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»

Громадянська та історична освітня галузь у 8 класах НУШ: досвід учителів пілотних шкіл Черкащини

Рекомендовано до друку Вченою радою КНЗ «ЧОППОП Черкаської обласної ради» (протокол №2 від 29 травня 2025 року)

АВТОР-УКЛАДАЧ:

Боровець Л.М., методист громадянської та історичної освітньої галузі комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради»

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Андрющенко Т.К., завідувач кафедри дошкільної освіти та професійного розвитку педагогів, доктор педагогічних наук, професор;

Бевза Ю.В., учитель історії, спеціаліст вищої категорії Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів № 20 Черкаської міської ради Черкаської області

Громадянська та історична освітня галузь у 8 класах НУШ: досвід учителів пілотних шкіл Черкащини / автор-укладач: Л.М. Боровець. – Черкаси, 2025. 80 с.

У методичному посібнику представлені матеріали вчителів, які викладають у пілотних школах Черкащини предмети громадянської та історичної освітньої галузі відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти у 8-х класах.

У посібнику описано інформаційне наповнення інформаційно-методичного кластеру «Громадянська та історична освітня галузь».

Адресовано вчителям предметів громадянської та історичної освітньої галузі, керівникам закладів загальної середньої освіти, працівникам центрів професійного розвитку педагогічних працівників та методичних служб.

ВСТУП

Шановні колеги!

Цей посібник створений для успішного впровадження найкращих практик викладання у 8 пілотних класах Нової української школи (НУШ). У ньому узагальнено цінний досвід педагогів, які вже працюють за новими стандартами громадянської та історичної освітньої галузі та представлені практичні поради, методи й інструменти для ефективного навчання учнів

У посібнику ви знайдете:

- Практичні завдання та вправи, що активізують пізнавальну діяльність учнів та розвивають їхнє критичне мислення.
- Опис та приклади використання інноваційного освітнього інструменту «Створити Гугл-Дудл», що допоможе зробити навчання історії цікавим та захопливим.
- Ефективні ігрові вправи для уроків історії: «Обери», «Історичні пари» та «Ромашка Блума», які сприятимуть кращому засвоєнню матеріалу.
- Креативна вправа «Сторінка в соціальній мережі» (на платформах Instagram, Facebook або як макет), що дозволить учням по-новому поглянути на історичних діячів та події.
- «ВАУ-ефект» як потужний інструмент для досягнення конкретних освітніх цілей і на уроці історії перестає бути лише бажаним доповненням, а перетворюється на важливий методичний інструмент, що органічно вписується у філософію НУШ.

Ми щиро сподіваємося, що цей посібник стане вашим надійним помічником, допомагаючи зробити уроки громадянської та історичної освітньої галузі цікавими, змістовними та максимально ефективними.

З повагою, авторський колектив

ЗМІСТ

<i>Вступ</i>	3
Розділ 1. Інноваційний вимір: викладання історії та громадянської освіти в 8 класах НУШ	
1.1. Теоретичний аспект інноваційних методик під час викладання історії	5
1.2. <i>Андрій Стецюк, Ірина Завіновська</i> «Кращі практики викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі у 8 пілотних класах»	10
Розділ 2. Школа майбутнього: як НУШ змінює освітній процес	
2.1. Теоретичний аспект школи майбутнього	26
2.2. <i>Анастасія Шаматова</i> «Кластерний метод в контексті НУШ в 8-х класах»	31
2.3. <i>Сергій Мачуський</i> «Виклики та перспективи НУШ»	41
2.4. <i>Віта Щепетна</i> «Актуальність «ВАУ-ефекту» на уроках історії в контексті НУШ»	52
Розділ 3. Громадянська освіта у 8 класі: від теорії до практики для формування активної позиції	
3.1. Від знань до дії: формуємо активну громадянську позицію.	64
3.2. <i>Світлана Лучанінова</i> «Практична діяльність на уроках громадянської освіти в 8 класі: підходи та ефективність»	71
<i>Список використаних джерел</i>	80

Розділ 1. Інноваційний вимір: викладання історії та громадянської освіти в 8 класах НУШ

1.1. Теоретичний аспект інноваційних методик викладання історії

Інноваційні методики викладання історії є ключовим елементом сучасної освіти, спрямованим на розвиток критичного мислення, аналітичних навичок та зацікавленості учнів. Вони виходять за рамки традиційного переказу фактів, заохочуючи школярів до активної взаємодії з матеріалом, його осмислення та інтерпретації. Ці підходи сприяють не лише кращому засвоєнню знань, а й формуванню цілісної історичної картини та розуміння зв'язків минулого із сьогоденням.

Опис інтерактивних методів викладання:

1.	Вправа «Обери»
2.	Вправа «Історичні пари»
3.	Вправа «Ромашка Блума»
4.	Вправа «Сторінка в соціальній мережі»
5.	Вправа «Хто зайвий?»

1. Вправа «Обери»

Зміст методу

Ця вправа передбачає надання учням кількох варіантів відповідей (дат, імен, подій, визначень) на запитання або завдання, з яких вони мають обрати правильний або найбільш відповідний. Може бути реалізована у різних форматах.

Завдання методу.

Перевірка знань, закріплення матеріалу, розвиток логічного мислення та вміння обґрунтовувати вибір.

Конструктор проведення.

➤ *Навчальна картка.*

Учні отримують картки з питанням і кількома варіантами відповідей, обираючи правильний і обґрунтовуючи свій вибір.

➤ *Інтерактивна дошка/онлайн-опитування.*

Використання цифрових інструментів для швидкого опитування та миттєвого відображення результатів.

➤ *«Живий вибір».*

Учні обирають варіант, піднімаючи руку, показуючи відповідну картку чи переходячи до певної зони класу.

2. Вправа « Історичні пари»

Зміст методу.

Метод полягає у встановленні логічних зв'язків між елементами двох або більше груп. Учні пропонується набір карток або списків, які потрібно поєднати в "пари" за

певною ознакою (наприклад, "дата – подія", "особистість – діяльність", "термін – визначення", "причина – наслідок", "країна – столиця" тощо).

Завдання методу.

Систематизація знань, розвиток асоціативного мислення, вміння встановлювати взаємозв'язки між історичними фактами.

Конструктор проведення.

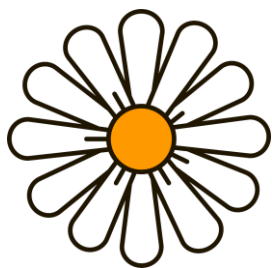
➤ *Переплутані пари.*

Спочатку дайте всім учням картки з обох списків, а потім вони мають знайти свою "пару".

➤ *Ланцюжок.*

Кожен учень отримує картку, і вони по черзі називають свою пару, утворюючи ланцюжок.

3. Вправа «Ромашка Блума»

Зміст методу.

«Ромашка Блума» – це техніка, що базується на таксономії освітніх цілей Бенджаміна Блума, яка стимулює різні рівні мислення – від запам'ятовування до оцінювання та створення. Вправа полягає у формулюванні запитань шести типів, що відповідають "пелюсткам" ромашки.

Завдання методу.

Комплексний розвиток мислення учнів, глибоке осмислення навчального матеріалу, вміння формулювати різнорівневі запитання.

Конструктор проведення.

➤ Називання фактів (прості запитання)
"Що?", "Хто?", "Коли?", "Де?"

- З'ясування деталей (уточнюючі запитання)

"Чи правильно, що...?", "Чи можу я уточнити...?"

- Розкриття причинно-наслідкових зв'язків (пояснюючі запитання)

"Чому?", "Яким чином?"

- Розвиток уяви, прогнозування (творчі запитання)

"Що було б, якби...?", "Придумайте..."

4. Вправа «Сторінка в соціальній мережі»

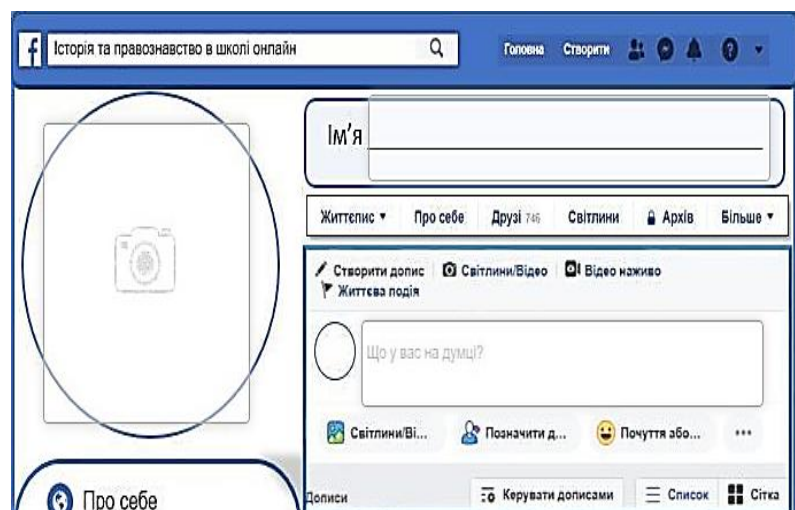
Зміст методу.

Учні створюють уявний профіль історичної особистості або важливої історичної події в форматі популярної соціальної мережі (Instagram, Facebook або як макет на папері).

Завдання методу

Розвиток творчого мислення, вміння візуалізувати інформацію, систематизувати факти, поглибити розуміння контексту епохи та особистості, а також розвиток цифрової компетентності.

Конструктор проведення

Конструктор проведення.

➤ *Словесний варіант.*

Вчитель усно називає або виводить на екран список з 4-5 слів, понять, імен.

Учням потрібно знайти слово, поняття, ім'я, які не вписується в спільну тематику чи період.

➤ *Візуальний варіант.*

На екрані демонструються 4-5 зображень (портрети історичних діячів, карти, репродукції картин, фото пам'яток).

Учням потрібно знайти зображення, яке не вписується в спільну тематику чи період.

➤ *Змішаний варіант.*

Комбінація слів, дат та зображень.

Учням пропонується кілька рядів слів, дат та зображень і в кожному ряду є "зайвий" елемент.

1.2.Кращі практики викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі у 8 пілотних класах

Андрій Стецюк, Ірина Завіновська,
учителі історії Черкаської гімназії №9 ім. О. М. Луценка Черкаської
міської ради Черкаської області

“ІСТОРІЯ НА ДОТИК” - КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНІ ЗАВДАННЯ ТА ВПРАВИ: ДОСВІД ПЛІТУВАННЯ 8-го класу

Компетентісно орієнтовані завдання — це спеціально створена дидактична конструкція, що використовують з метою формування або перевірки предметних і ключових компетентностей учнів. Компетентнісний підхід у навчанні молодших школярів передбачає

формування у них готовності та здатності застосовувати набуті знання, уміння, навички, способи діяльності, власний досвід у різноманітних життєвих ситуаціях.

Освітній процес має на меті сформувати **компетентності** в учнівства, вчительству необхідно діагностувати не рівень знань чи навіть умінь, а саме рівень сформованості тієї чи тієї ключової або предметної компетентності.

Компетентність – прихована характеристика особистості, й дізнатися про її сформованість непросто. Для цього потрібні **особливі завдання**, які називаються **компетентнісно орієнтованими**.

Компетентнісно орієнтовані завдання мають властиву для них конструкцію, тобто повинні містити такі складники:

- **мотивацію (стимул)**, що підводить до проблеми, зацікавлює та мотивує до розв'язання;
- **інформацію – набір відомостей**, які потрібні або можуть стати в пригоді в процесі пошуку правильної відповіді. При цьому часто як у стимулі, так і в інформації можуть міститися надлишкові відомості, не потрібні для розв'язування, хоча в деяких завданнях ці компоненти неможливо розділити;
- **сформульоване запитання/проблему** – власне завдання, пояснення того, що необхідно зробити;
- **критерії оцінювання відповіді** – набір характеристик, що визначають правильність, доцільність і відповідність отриманого результату поставленому завданню.

Особливості компетентнісно орієнтованих завдань:

- **такі завдання** взагалі можуть не вимагати наявності певних знань, а наводити їх у блоці інформації. Водночас такі завдання навпаки можуть призводити до отримання учнями нових відомостей чи навичок;
- **такі завдання** потребують вміння виокремлювати в тексті головні думки, аналізувати тексти та зображення до них, порівнювати,

“читати” графіки й діаграми, розуміти логічні зв’язки між явищами та процесами тощо. Однак навички, яких вимагає розв’язання такого завдання, є **життєво необхідними**, на відміну від знання певних фактів чи наявності певних предметних умінь.

Вони є чудовим способом **перевірки рівня сформованості предметних** і ключових компетентностей (наприклад, інформатичної чи екологічної). Але лише контролем їхня функція не обмежується: ще вони мотивують учнів на початку уроку.

Крім того, подібні завдання можуть стати **захоплюючою вправою для групової роботи учнів**, а їхнє створення – **чудовим навчальним проєктом**, що сприятиме не лише вивченню нового матеріалу, а й закріпленню вже відомого.

Тепер перейдемо до практик, які були спільно реалізовано з учасниками освітнього процесу – учнями 8 класу.

ПРИКЛАДИ:

Вправа «Сторінка в соціальній мережі»(платформа Instagram, Facebook або як альтернатива створення макету цієї сторінки).

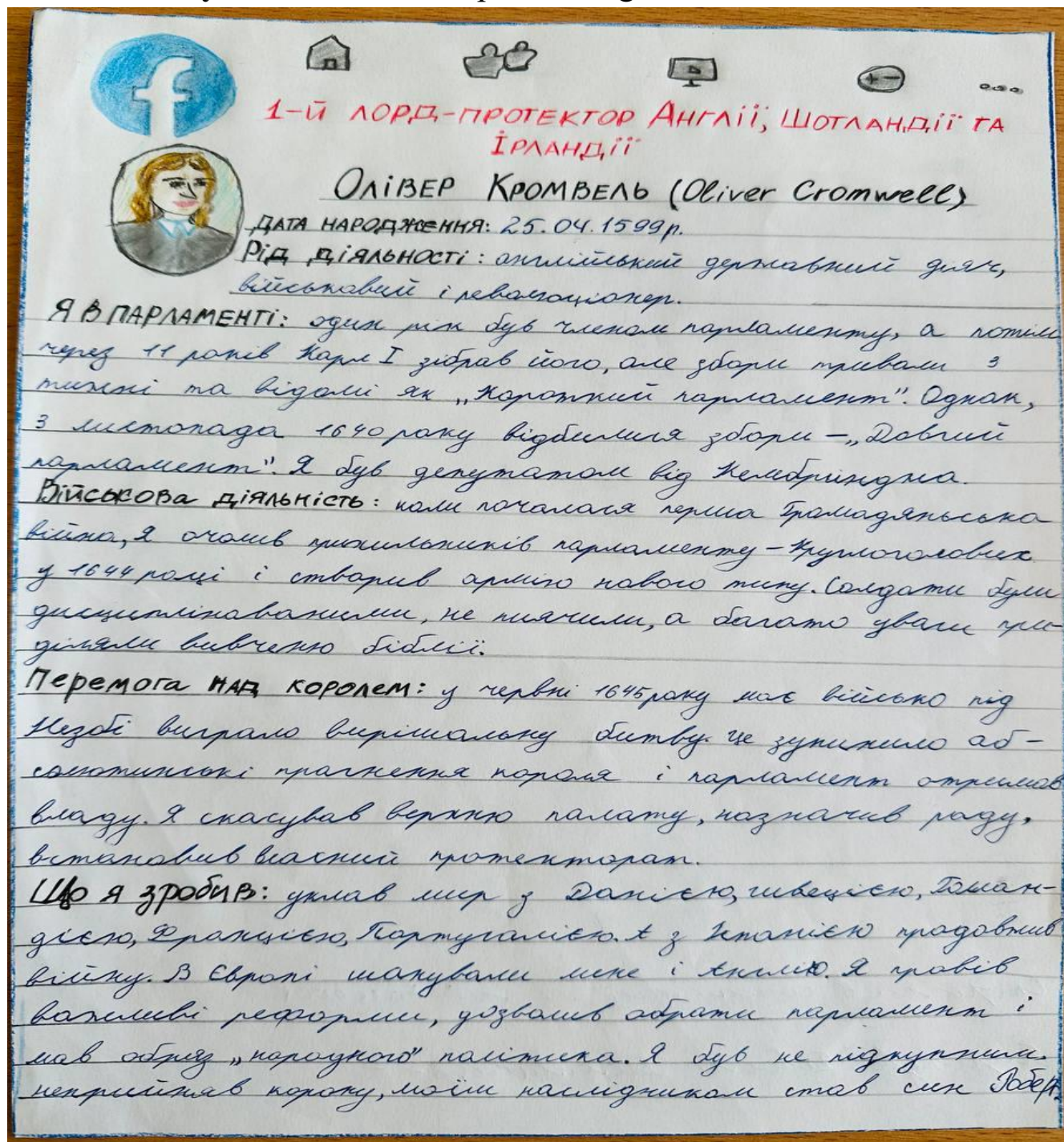
Мета вправи/заняття: навчити здобувачів освіти добирати актуальну інформацію, коректно постити в соціальних мережах та коментувати; формувати інформаційну та медіа-грамотність на уроках історії; розвивати інтерес до вивчення історії, вміння критично мислити та аналізувати інформацію; виховувати соціально зрілого, творчого громадянина України.

Короткий опис вправи: створення сторінок в Facebook та Instagram видатних історичних постатей, героїв української історії з подальшим груповим аналізом. Альтернатива - створення макету подібної сторінки на аркуші А4.

Застосування Інтернет на уроці історії повинно бути методично обґрунтованим та дидактично продуманим – саме це створить заняття образним, наочним, цікавими, допоможе більш глибокому засвоєнню учнями навчального матеріалу. Цілісне, уміле використання деяких

сегментів Інтернет-мережі позитивно впливає на поглиблення знань з історії, на формування інтересів і естетичних смаків, сприяє підвищенню якості знань, активізації дослідницької діяльності учнів, їх творчої активності.

Роботи учнів: соціальні мережі Instagram, Facebook та інші

Автор: Бобошко Владислав, учень 8 класу

hmelnitsky_official

Подписаться

6 публикаций

20 подписчиков

9 подписок

Богдан Хмельницький

- ◆ 1595-го року народження ◆
- ◆ Гетьман Війська Запорізького, полководець ◆
- ◆ м. Суботів ◆
- ◆ 426 років ◆
- ◆ Доброго дня, Україно! ua ◆

ПУБЛИКАЦИИ

ОТМЕТКИ

ilvann_mazepa1687

Подписаться

9 публикаций

1 подписчик

2 подписок

Іван Степанович Мазепа

Я правив лівобережню Україною з 1687 до 1709

ПУБЛИКАЦИИ

ОТМЕТКИ

Автор: Собко Артем, 8 клас

Вправа «Ромашка Блума»

Компетенції: спілкування рідною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, інформаційно – цифрова.

Хід вправи: учні об'єднуються в 6 груп. Спікер з кожної групи обирає одну з пелюстків та інформаційну картку. Вчитель може запропонувати опрацювати текст з підручника, за яким працює клас, або здобувачі освіти самостійно, за вказаним посиланням, знаходячи текст та працюють з ним.

Цільова група: учні 8-А класу (пілотний НУШ).

Завдання: скласти блок запитань до запропонованого тексту.

1 група – уточнюючі (Хто, що?)

2 група – прості (Де, коли?)

3 група – пояснюючі (Чому?)

4 група – оціночні (Добре чи погано, як би ви вчинили, оцініть поведінку?)

5 група – творчі (Як будуть розвиватися події після..?)

6 група – практичні (Як би ви поступили на місці...? Як можна використати? Встановіть взаємозв'язок між причинами та наслідками).
(учні записують запитання на пелюстках).

Після виконання завдань, один з учнів від кожної групи виходить та задає запитання всьому класу та вішає пелюстку на дошку.

Вправа «Історичні пари»

1. Ознайомтеся з ілюстраціями та характеристиками суспільних станів. Установіть між ними відповідність.

2. Об'єднайтеся в пари, оберіть представників двох станів українського суспільства. Відтворіть діалог між ними. Розмова повинна розкривати особливості життя кожної із верств суспільства та взаємини між ними.

Компетентності: спілкування рідною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності

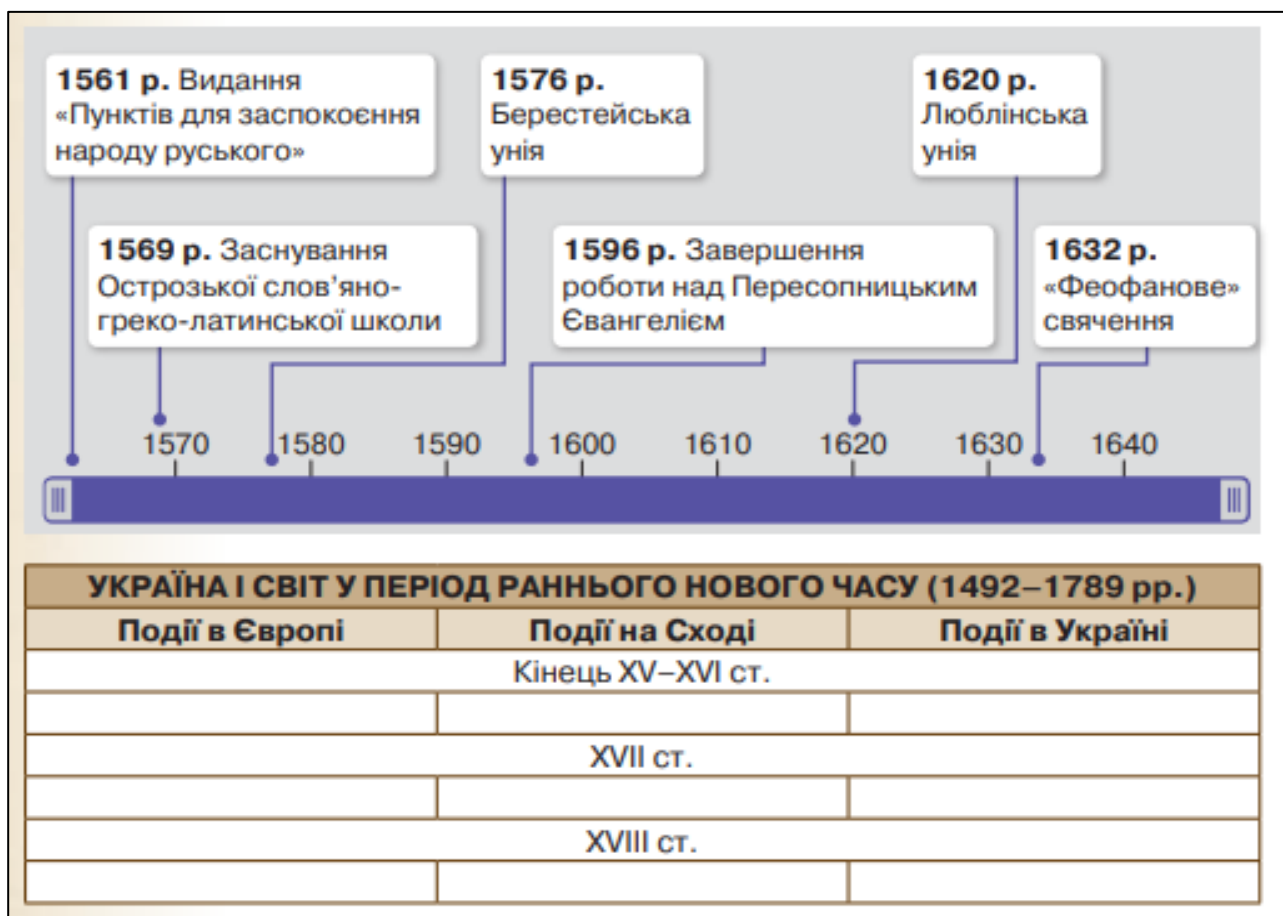
А) «Шляхта дуже нечисленна, наслідує польське і, схоже, соромиться того, що належить до іншої, ніж римська, віри».

Б) «Селяни мусять працювати власноручно і зі своїми кіньми три дні на тиждень на користь свого пана, а також сплачувати йому залежно від наділу, який тримають, зерно, курей, гусей і курчат перед святами».

В) «Римські католики мають у місті чотири костьоли, а саме: кафедральний собор, храм домініканців на ринку, бернардини — попід горою, а з недавнього часу — єзуїти, які розмістилися між бернардинами і річкою; греко-русини мають близько десяти храмів, які вони називають церквами».

Г) «Вони можуть вивчати будь-які, без винятку, цехові ремесла та в них працювати, навчати товаришів й учнів будь-якого ремесла, засновувати цехи й ремісничі братства і, згідно із звичаєм, бути у них старшими і сеньйорами».

Вправа «Історична хронологія»

Компетентності: спілкування рідною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності

Розпочніть з учнями укладання синхронізованої хронологічної таблиці «Україна і світ у період Раннього Нового часу».

Роботу можна виконувати протягом навчального року семестру/року. Для цього в зошиті відвести спеціальне місце, або завести окремий зошит куди учні будуть протягом вивчення нової теми занотовувати ключові події та дати. Як результат може бути написання узагальнюючої роботи по історичним датам.

Вправа “Фантастичні гіпотези”

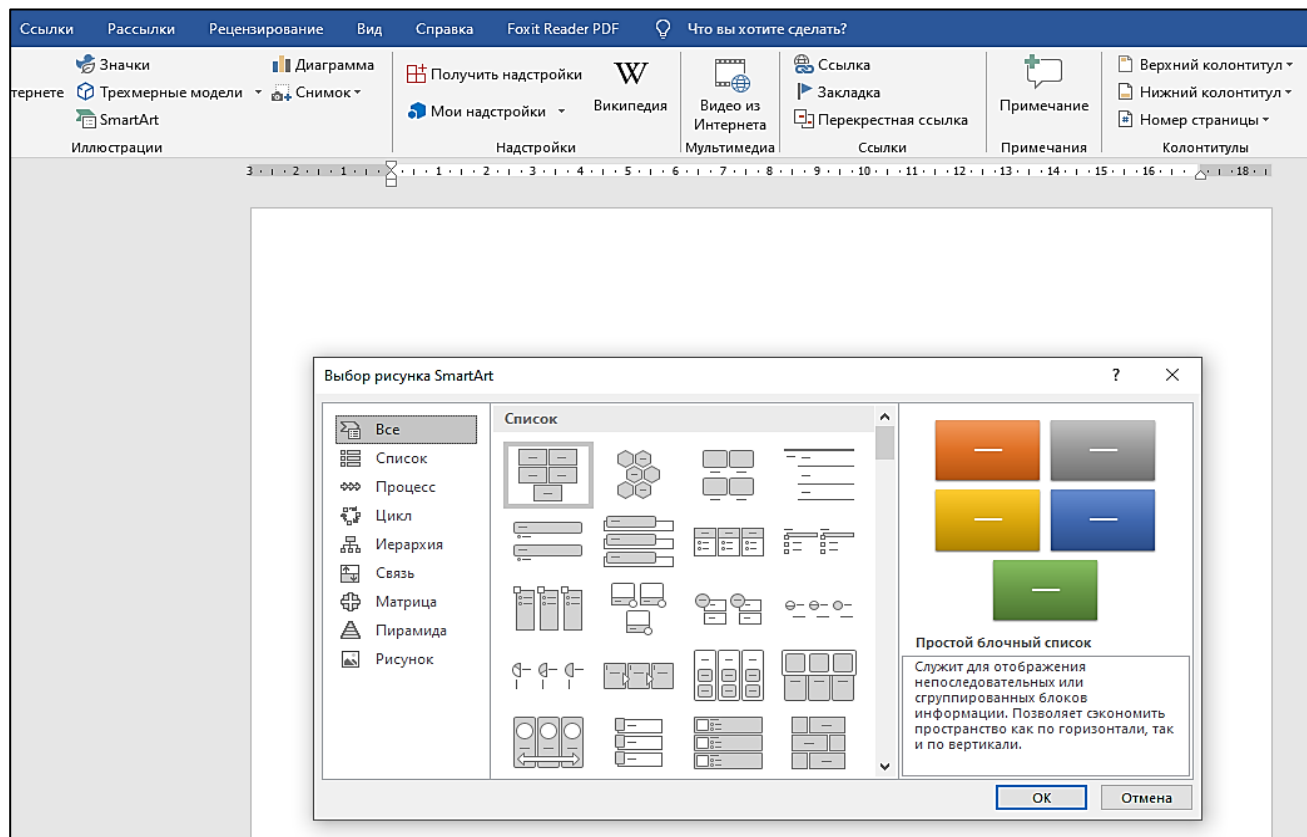

Компетентності: спілкування рідною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності

Завдання: доберіть випадкові підмет і присудок та вигадайте історію на кшталт «Що було б, якби...?» з підстановкою запропонованої пари слів.

Наприклад, підмет – козак, присудок – дружив. Отже, отримаємо гіпотезу, на якій має будуватися подальша історія – «Що було б, якби козак із ляхом дружив?»

Вправа «Web-дизайнер»

Компетентності: математична, спілкування рідною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та самовираження у сфері культури, інформаційно – цифрова

Завдання: за допомогою Інтернет-джерел віднайти пам'ятки козацької доби та перетворити отриману з Інтернету та підручника інформацію у схему.

Треба скласти схему за прочитаним текстом використовуючи при цьому зображення пам'ятків та пам'ятників української культури. **Діє:** потрібно створити документ Microsoft Word, відкрити його, вгорі віднайти Вставка, а далі – SmartArt. Після цього обираємо уже створену схему далі. Як тільки з'явиться схема, на ній розміщуємо раніше скопійоване і зменшене у розмірі фото пам'ятки чи пам'ятника.

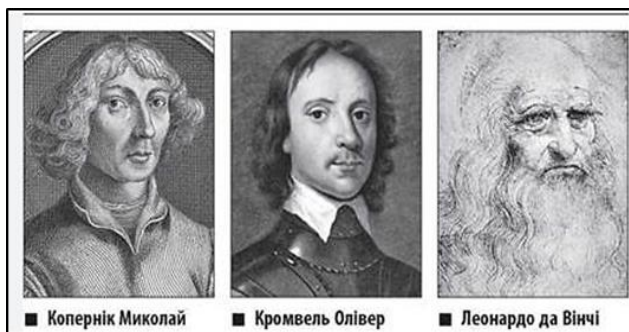
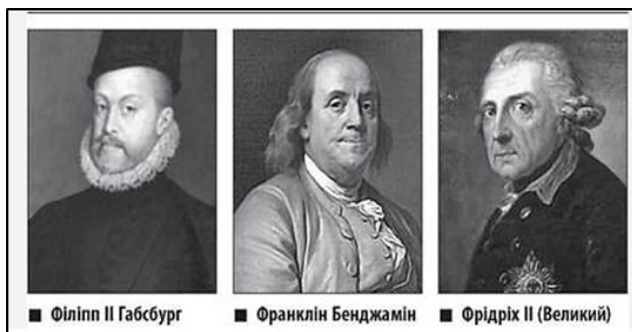
Вправа «Обери»

Компетентності: спілкування рідною мовою, уміння вчитися впродовж життя, соціальна та громадянська компетентності

Завдання: оберіть одного з історичних діячів та підберіть з додаткових джерел інформацію про нього. Напишіть розгорнуту (за пам'яткою) його характеристику - історичний портрет.

Пам'ятка-схема характеристики історичної особи

1. Цілі діяльності та можливості їх досягнення.

2. Якими засобами та шляхами досягається поставлена мета.
3. Основні результати діяльності історичної особи для регіону, держави чи світу.
4. У чому значення діяльності цієї особистості.
5. Яке Ваше ставлення до цієї особи як людини та як історичного діяча?

Практичні заняття - це форма навчального заняття, де на основі раніше отриманих знань та сформованих умінь учні розв'язують пізнавальні задачі, представляють результати своєї творчої діяльності чи освоюють більш складні пізнавальні вміння вивчення історичного минулого [О. Пометун].

Практичні заняття мають подвійну мету: є способом вивчення нового матеріалу на основі опрацювання історичних джерел та важливим засобом формування предметних умінь і навичок учнів.

Метод проєктів (від грецької — шлях дослідження) - це система навчання, у процесі якої учні здобувають знання шляхом планування і виконання практичних завдань (проєктів), які поступово ускладнюються. В процесі реалізації проєкту необхідно реалізувати певний алгоритм дій: постановка проблеми, пошук інформації з даної проблематики, робота з різноманітними джерелами, систематизація та аналіз знайденої інформації, оформлення висновків, подання отриманих результатів.

За тривалістю виконання проєкти можна поділити на: короткострокові (міні-проєкти, що розраховані на термін від одного до декількох уроків); середньострокові (звичайні проєкти, що розраховані на термін від місяця до декількох місяців); довгострокові (макро-проєкти, що розраховані на термін від навчального півроку до року).

На наш погляд для більш оптимальної роботи підходять міні-проєкти. Міні-проєкти відрізняються від великих проєктів певними особливостями:

- ✓ по-перше, вони повинні відповідати рівню психофізичного розвитку підлітків даного віку, тому повинні обов'язково включати ігровий, творчий момент;
- ✓ по-друге, вони не повинні займати занадто багато навчального часу, повинні бути розраховані на швидку їх реалізацію;
- ✓ по-третє, проєкти повинні мати на увазі різноманітну форму їх втілення, що створює для кожного індивідуальні умови для творчої самореалізації.

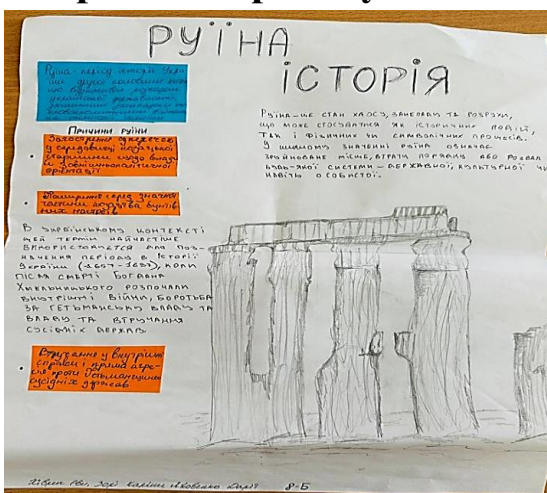
За способами своєї реалізації міні-проєкти можна розділити на кілька видів: творчі домашні завдання, проблемні завдання на уроці, комбіновані, індивідуальні, групові.

Етапи реалізації міні-проєктів. Вибір теми, визначення мети та завдань. Вчитель пропонує тему, формулює мету та завдання. Мотивує діяльність учнів, допомагає у формулюванні мети та завдань. Наступний етап - планування роботи (учні об'єднуються у групи, де розподіляють свою роботу). Вчитель пропонує склад команди (але право вибору завжди залишається за учасниками), націлює на об'єктивність і доцільність розподілу завдань. Далі, це дослідження та збір теоретичного матеріалу, виконання практичної частини проєкту. Вчитель допомагає у пошуку інформації, здійсненні досліджень. Наступний етап: оформлення проєкту, створення мультимедійної презентації, стендового проєкту. Протягом підготовки та реалізації проєкту – вчитель виступає консультантом. Завершальний етап проєкту - захист та презентація міні-проєкту, чітке формулювання мети, завдань і способів їх досягнення, висновків. Разом із класом всі учасники переглядають міні-проєкт та ставлять запитання до нього задає запитання. Оцінка проєкту або діяльності кожного учасника здійснюється індивідуально, в залежності від внеску кожного учасника. Для підбиття можна запропонувати спільне голосування всіх учасників проєкту, як в класі так і на будь-якій онлайн-платформі.

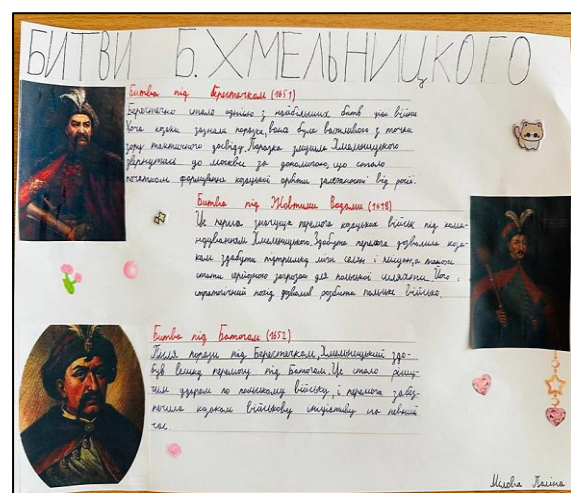
Виконання проектів передбачає створення конкретного продукту, який може представляти різні форми документування: творчі учнівські доробки (складання історичних задач, загадок, нестандартних запитань, віршів, інтерв'ю тощо), логічні вправи та асоціативне конструювання, ілюстроване проектування (карикатури, малюнки, тощо), пошуково-дослідницькі проекти (аналіз історичних джерел, додаткової інформації, ілюстративного матеріалу, написання есе, рефератів тощо) Таблиця, опис, анотація, рецензія, фото-, аудіо-, відеозвіти, каталог, словник, альбом, газета, щоденник, журнал, путівник, колаж, комікс, презентація, довідник, брошура, афіша, реклама, сценарій, програма.

Завдяки проєктній діяльності учні набувають таких вмінь: планувати свою роботу, роботу команди; використовувати різноманітні джерела інформації, інтернет-ресурси; самостійно знаходити і відбирати необхідний матеріал; аналізувати дані досліджень, зіставляти факти; аргументувати думку; налагоджувати особистісне спілкування, співпрацювати у команді; створювати кінцевий продукт (стендовий проект, презентацію); презентувати створене перед аудиторією; оцінювати себе та інших.

Приклади робіт учнів:

Автор: учень 8 класу Красноштан Максим

Автор: учениця 8 класу Мілова Поліна

Іван Виговський

Іван Виговський — український політичний та військовий діяч, ГЕТЬМАН ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО

Цікаві факти:

Політичні погляди: прагнув до незалежності України, але через невдачу Гадяцької угоди втрапив підтримку козацтва.
Релігія: православний, але підтримував ідею єдиної православної церкви з Речі Посполитою.
 Перед смертю **стилав заповіт**
 Був **двічі одружений**: з панною **Юліанською**, та з **Оленою Статкевич**.

Події та угоди

Битва під Жовтими Водами (1648): Брав участь на боці Речі Посполитої, потрапив у полон, але був викуплений Богданом Хмельницьким.

Генеральний писар (1649-1657): Створив ефективну Генеральну військову канцелярію, керував дипломатією.

Гетьманство (1657-1659): Обраний після смерті Богдана Хмельницького, розірвав союз із Московською державою.

Гадяцький договір (1658): Ініціював спробу повернення України до Речі Посполитої як рівноправного суб'єкта федерації, але угоду не ратифікували.

Конотопська битва (1659): Розгромив московські війська, що стало його найвидатнішим військовим досягненням.

Висновки, аспекти біографії:

Народився близько

1608 року на Обруччині, походив зі шляхетського роду Виговських.
Освіта: Київська братська школа, пізніше — Київська академія.
Кар'єра: Працював у судах Києва та Луцька, згодом перейшов до козацького війська РП.

Автори: учениці 8 класу Цяпута Софія та Конанчик Єлизавета

Вправа “Створити Гугл-Дудл”

Це досить цікава та креативна вправа, яка може проявити творчі нахили наших учнів. Причому, її можна використовувати для хвилинок релаксації. Трохи інформації про неї:

тематичні малюнки Google (Гугл-дудл, Дудл для Google, англ. Google Doodle від doodle — кривульки, малюнки на берегах сторінок) — тематичні заставки, що з'являються на домашній сторінці Google з нагоди визначних подій. В 2013 р. року Google.com.ua оголосив проведення першого Всеукраїнського конкурсу серед школярів “Дудл для Google”, до якого залучили дітей до 17 років. За час конкурсу журі отримало понад 10 тисяч робіт. В 6 лютого 2014 року логотип переможця з'явився на головній сторінці Google в Україні

Ось зразки робіт, які були створені учнями.

Розділ 2. Школа майбутнього: як НУШ змінює освітній процес

2.1. Теоретичний аспект школи майбутнього

1.	Дитиноцентризм та індивідуалізація навчання
2.	Ключові компетентності та критичне мислення
3.	Інтеграція технологій та дистанційного навчання
4.	Партнерство та відкритість
5.	Саморозвиток вчителя - дослідника

1. Дитиноцентризм та індивідуалізація навчання

Наріжним каменем школи майбутнього є повний дитиноцентризм. Це означає, що освітній процес будується навколо індивідуальних потреб, інтересів та здібностей кожної дитини. Вчитель бачить себе не як єдине джерело знань, а як фасилітатора, тьютора та ментора, який допомагає учням розкрити свій потенціал. Теоретично, це передбачає:

➤ *Персоналізовані освітні траєкторії.*

Кожен учень має свій шлях навчання, темп та глибину освоєння матеріалу.

➤ *Гнучкість та адаптивність.*

Навчальні програми та методики повинні бути гнучкими, щоб відповідати змінюваним потребам учнів та світу.

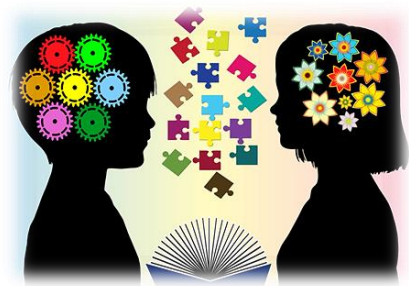
➤ *Створення безпечного та підтримуючого середовища.*

Діти повинні почуватися вільно, комфортно та впевнено, щоб висловлювати власну думку та робити помилки, не боячись осуду. Сучасний вчитель розуміє, що школа майбутнього має виховувати не просто носіїв знань, а особистостей, здатних до саморозвитку та успішної адаптації в мінливому світі. Теоретичний аспект передбачає:

➤ *Компетентнісний підхід.*

Навчання спрямоване на розвиток ключових компетентностей (спілкування, критичне мислення, креативність, співпраця,

2. Формування ключових компетентностей та критичного мислення

вирішення проблем, цифрова грамотність, фінансова грамотність тощо).

➤ *Навчання через дослідження та проєкти.*

Замість пасивного засвоєння інформації, учні активно залучаються до досліджень, проєктної діяльності, що сприяє глибшому розумінню та застосуванню знань на практиці.

➤ *Розвиток критичного мислення та медіаграмотності.*

Вміння аналізувати інформацію, розрізняти фейки, формувати власну обґрунтовану думку є життєво важливими навичками в сучасному інформаційному просторі.

3. Інтеграція технологій та дистанційного навчання

Цифровізація є невід'ємною частиною сучасної школи, і вчитель майбутнього це усвідомлює. Теоретично це означає:

➤ *Елементи змішаного та дистанційного навчання.*

Гнучке поєднання офлайн та онлайн форматів навчання, що дозволяє максимально ефективно використовувати цифрові інструменти та ресурси.

➤ *Використання ІКТ як інструменту навчання.*

Технології не замінюють вчителя, а є потужним інструментом для візуалізації, доступу до інформації, інтерактивної взаємодії та персоналізації навчання.

- *Розвиток цифрових навичок в учнів та вчителів.*

Постійне оновлення та вдосконалення навичок роботи з цифровими інструментами є обов'язковим для всіх учасників освітнього процесу.

4. Партнерство та відкритість

Сучасний вчитель бачить школу майбутнього як відкриту систему, де панує співпраця та взаємодія. Теоретично це виявляється у:

- *Партнерство вчителя й учнів.*

Вчитель стає партнером, який працює разом з учнями над створенням знань, а не просто передає їх.

- *Співпраця з батьками та громадою.*

Залучення батьків до освітнього процесу, а також взаємодія з місцевою громадою створює ширше освітнє середовище.

- *Міжпредметні зв'язки та інтеграція.*

Навчання не обмежується рамками окремих предметів, а поєднує знання з різних галузей, що відображає реальний світ. Наприклад, використання методу кластерів на уроках історії в НУШ є яскравим прикладом такої інтеграції та дитиноцентризму.

5. Саморозвиток вчителя-дослідника

Теоретичний аспект школи майбутнього для сучасного вчителя також полягає в усвідомленні важливості власного безперервного розвитку:

- *Постійне самовдосконалення.*

Вчитель має бути відкритим до нових знань, методик, технологій та постійно підвищувати свою кваліфікацію.

➤ *Педагогічне дослідження та рефлексія.*

Вчитель аналізує власну практику, шукає ефективніші підходи, експериментує та ділиться досвідом з колегами.

➤ *Емоційний інтелект та доброзичливість.*

Важливо, щоб вчитель був емоційно стійким, виявляв емпатію та створював позитивну атмосферу у класі.

Таким чином, теоретичний аспект школи майбутнього, з точки зору сучасного вчителя, ґрунтується на принципах дитиноцентризму, компетентнісного підходу, інтеграції технологій, партнерства та безперервного професійного розвитку. Школа майбутнього — це школа, що готує дітей до життя, а не тільки до складання іспитів.

*Анастасія Шаматова, учитель історії та правознавства
навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів
№ 3 - колегіум» м. Сміли Черкаської області*

2.2. Кластерний метод в контексті НУШ у 8-х класах

Навчання, побудоване на засадах Нової української школи, є одним із пріоритетів освіти, яка приносить дітям задоволення. Дитина має почуватись у школі вільно. Діти мають можливість вільно висловлювати власну думку, розставляти самостійно пріоритети у навчанні, проводити самостійні дослідження, самооцінювання. Така форма навчання формує передусім в дитині особистість, яка швидко налагоджує контакти між однокласниками, вносить різноманітність у буденність. Діти мають відчуття, що вони потрібні вчителю, тому завдання сучасного педагога є необхідність частіше казати учням про свої відчуття щодо їхньої спільної роботи, ділитися думками, емоціями. Це дозволяє налагодити відкриті стосунки, встановити довіру у колективі. Можна з впевненістю стверджувати, що вчитель, який є відкритим для своїх учнів може чекати у відповідь такої ж довіри. Вчитель звикає до нової ролі: більше готується до уроків, натомість під час занять працюють переважно учні. Планує уроки з інтеграцією, груповими завданнями, вправами на критичне мислення. Все це вже звичне для дітей. Діти вивчають світ навколо і здобувають практичні навички непомітно для себе.

Варто зазначити, що вже звичним для багатьох вчителів школи є спілкування з учнями через мережу Internet: консультації, обмін завданнями та їх виконання, підготовка проектів та інше. Під час карантину таке спілкування набуло масового характеру, учні одержували завдання через розсилку та на сторінках сайту школи. Для вдалого впровадження елементів дистанційного навчання вчителю необхідно мати навички користування комп'ютером.

Одним з найефективніших методів роботи на уроках історії у класах НУШ є кластер. Саме цей метод дозволяє вчителю розвивати на уроках

один з найголовніших компонентів Нової української школи – дитиноцентризм. Діти працюють творчо, об'єднуються в групи, висловлюють власні думки, шукають самостійно вирішення завдання, здійснюють самооцінювання. Вчитель під час методу кластер стає партнером дітей, який беру участь у створенні колективного проєкту. Поняття кластер означає пучок, гроно, а також скупчення, концентрація. У навчальній діяльності кластерами називають графічний спосіб організації матеріалу. На перший погляд може здатися, що під новим іноземним словом може ховатися вже добре знайомі нам прийоми складання логічних схем або опорних конспектів по тексту підручника. Однак це не так. Давайте згадаємо, як ми складаємо на уроках опорний конспект. Учень і вчитель робить такі операції: читає текст, призначений для обробки на уроці; при читанні цього тексту позначає або виділяє вузлові положення, факти, події і т.д. які потребують особливої уваги; розробляє або підбирає вже готові умовні позначення до кожного важливого положення тексту; завдає ці позначення олівцем на аркуш чистого паперу, використовуючи туш або високоякісні фломастери. В принципі можливі й інші методи виготовлення опорних конспектів, але вони не змінюють їх сутності - стисло словесно-графічно представити необхідну інформацію, служити орієнтиром, опорою для придбання і засвоєння учнями певних знань.

Тепер подивимося, як готується кластер. *Виділяємо центр* - це наша тема, від неї відходять промені - великі смислові одиниці, а від них відповідні терміни, поняття. Багато вчителів порівнюють цей прийом з моделлю сонячної системи. Система кластерів охоплює більшу кількість інформації, ніж учні отримують при звичайній письмовій роботі. При підготовці кластера робота з підручником розвивається за таким планом: прочитати текст підручника і виділити в ньому великі і малі смислові одиниці; після обговорення і уточнення формулювань смислових блоків на аркуші паперу в прямокутних рамках записати прийняті назви; на основі тексту підручника навколо кожної рамки в гуртках (це «гілочки»

кластера) коротко вписати відомості, що відповідають смисловим блокам); спробувати налагодити зв'язки між окремими блоками і або «гілочками» кластера і з'єднати їх стрілками; на основі інших джерел або після обговорення в групі доповнити кластери новими «гілочками» - відомостями, відсутніми в підручнику, але необхідними для подання даної проблеми. При підготовці кластера учень, прочитав текст підручника, виділив смислові одиниці навчальної інформації, причому не повторив запропоновані в підручнику розбивки на підпункти, в інформаційні блоки вніс відомості з додаткового тексту, стрілками позначив зв'язку між «гілочками», що відносяться до різних напрямків.

Окрім того, є деякі методичні рекомендації по роботі з кластерами:

1. Оцініть текст, з яким будете працювати. Чи потрібна в даному випадку розбивка на «груна»? Чи можна виділити в тексті великі і малі смислові одиниці?
2. Допоможіть учневі, якщо у нього виникли сумніви, виділити ці смислові одиниці. Це можуть бути питання або ключові слова або фрази.
3. Озвучте «груна». Нехай учні зроблять презентацію своїх записів.
4. Попросіть встановити зв'язки між «гілочками» вашої «груна» та пояснити виникли зв'язку.
5. Якщо ви хочете зупинитися на якомусь смисловому блоці, попросіть зробити цю «гілочку» яскравіше.

У молодших і середніх класах робота над кластером є одним з компонентів комбінованого уроку і частиною домашнього завдання. На початку наступного заняття школярі в парах знайомляться з роботами один одного, по черзі озвучую окремі «груна», відповідають на уточнюючі питання однокласника-експерта. В результаті кожен учень може продемонструвати не тільки знання нової теми, а й практичні навички:

- 1) ясно і дохідливо пояснювати новий матеріал;

- 2) представляти його під іншим, ніж в підручнику, кутом зору;
- 3) сформулювати власні висновки і оціночні судження;
- 4) слухати іншого;
- 5) коректно обговорювати спірні ідеї;
- 6) шанобливо ставитися до іншої точки зору.

Всі ці уміння складають основу критичного мислення і носять методологічний характер. За заздалегідь встановленим критерієм школярі оцінюють роботи один одного. Як зразкових орієнтирів оцінювання відповіді учня по кластеру можуть бути запропоновані наступні вимоги:

- ✓ повну відповідь, зосереджений на головному в даній темі;
- ✓ зрозуміле виклад питання;
- ✓ відповідні висновки по викладається проблеми;
- ✓ акуратність і чіткість оформлення кластера.

Методичними умовами подання навчальної інформації в кластерах є, зокрема, такі обставини: описовий або пояснювальний стиль основного тексту, що представляє факт-явище або факт-процес. Про «панорамному» характері параграфів красномовно говорять їх назви. Наприклад: «Передумови зародження Грецької цивілізації», «Стародавній Рим», «Культура і побут Давнього Єгипту» і т.п. Кластер дозволяє школярам виділити вузлові моменти теми, розділити інформаційний текст на основний і додатковий, зосередитися на головному і використовувати приватні приклади в якості ілюстрацій, доказів і т.п. ; багатоплановість розвитку історичного сюжету, складність і різноманітність зв'язків, які об'єднують на перший погляд абсолютно різні аспекти минулого і історичних діячів (наприклад, «Рим між Сходом і Заходом»). Кластер допомагає учням усвідомити актуальність і структуру досліджуваної теми; виділити головні напрямки дослідження навчальної проблеми; відокремити головну інформацію від другорядної; зосередитися на істотному; простежити розвиток різновекторних

тенденцій; намітити альтернативні виходи зі складної історичної ситуації.

Окрім того варто зазначити, що сьогодні ми живемо в інформаційному світі. Використання інформаційних технологій та комп'ютерної техніки значно підвищує ефективність процесу навчання, завдяки його інтенсифікації, індивідуалізації, розширенню наочності. Застосування мультимедійних технологій у роботі вчителя суспільних предметів може допомогти покращити якість навчання та зробити його більш захоплюючим для учнів. Ось деякі з чинників, чому використання мультимедійних технологій у навчанні може бути корисним. Візуалізація матеріалу. Мультимедійні технології, такі як відео та фотографії, можуть допомогти візуалізувати складні концепції та показати їх у дії. Наприклад, вчителі можуть використовувати анімації, щоб пояснити складні процеси або відео, щоб продемонструвати певні історичні події. Закріплення та узагальнення матеріалу. Вчителі можуть створювати тренувальні вправи та комп'ютерні тести з питаннями на різні теми та рівні складності. Ці завдання можуть містити як прості запитання, так і складні завдання, що допомагають учням перевірити свої знання та розвивати логічне мислення. Залучення уваги. Використання мультимедійних технологій може залучити увагу учнів і зробити навчання більш цікавим та захоплюючим.

Кластери учнів 8 класу НУШ

Використання мультимедійних технологій може допомогти учням розвивати різні навички, такі як: критичне мислення, проблемне мислення, технологічна грамотність, доступність. Мультимедійні технології можуть допомогти зробити навчання доступнішим для тих учнів, які з різних причин не мають можливості відвідувати очні заняття. У педагогічній практиці мультимедійні технології можна використовувати у різних формах.

Презентації - створення презентацій на основі теми допоможе учням краще зрозуміти матеріал. Використовуйте ілюстрації, діаграми та таблиці, щоб візуально продемонструвати інформацію. У випадку використання презентації комп'ютер на уроці замінює всю сукупність засобів навчання, виконуючи декілька ролей: запис на дошці (тема уроку, план, домашнє завдання та ін.); *наочність* (фотодокументи, карти, репродукції картин); *таблиці і схеми*; підручник. *Використання онлайн-ресурсів* — використання різноманітних онлайн-ресурсів, таких як відео, статті та інтерактивні ігри, допоможе учням краще зрозуміти матеріал та розвивати свої навички. Використання відео на уроках історії. *Відеоуроки* — створення коротких відеоуроків з основними теоретичними положеннями допоможе учням краще засвоїти матеріал. Використовуйте анімації, діаграми та ілюстрації, щоб підкреслити головні моменти. Матеріал відеофільму потрібно правильно організувати. Під час підготовки до роботи з відеофільмами можна скористатися декількома рекомендаціями: Застосування відеофільмів повинно бути ефективним і дидактично доцільним. Необхідно враховувати психофізичні особливості учнів (тривалість фрагмента від 5 до 10 хв.). Показу відеофільму має передувати пояснення вчителя. По завершенню показу має бути коментоване обговорення. Важливим є впровадження у навчальний процес методу проєктів (мультимедійний проєкт), який передбачає навчання через відкриття, розв'язання проблемних ситуацій. Метод навчальних проєктів є одним з методів творчого розвитку особистості. Щоб проблема була цікавою учням, теми

проектів повинні бути актуальними й значущими. Надихає учнів на створення проекту вдалі роботи інших школярів. Використання соціальних мереж - створення групи в соціальних мережах може допомогти учням обмінюватися інформацією та підтримувати зв'язок між уроками. Корисним інструментом при вивченні історії може бути штучний інтелект.

Штучний інтелект

ШІ охоплює будь-які технології, які відтворюють людське мислення і такі навички, як-от розуміння складної інформації, самостійне виведення висновків та здатність вести осмислений та зв'язний діалог. Його можна використати не лише для пошуку інформації а й для її аналізу та синтезу. Аналіз даних. Історичні дані можуть бути великими та складними, але штучний інтелект може допомогти швидко обробляти та аналізувати їх. Наприклад, використання алгоритмів машинного навчання може допомогти виявити тенденції та закономірності в історичних даних. Наприклад, штучний інтелект може бути використаний для аналізу текстів історичних документів, щоб автоматично визначити ключові теми, персонажів та події. Це може допомогти дослідникам швидко знайти необхідну інформацію та встановити зв'язки між різними фактами та подіями. Синтез інформації. Штучний інтелект може допомогти об'єднати інформацію з різних джерел та створити цілісне розуміння історичних подій. Наприклад, програми з обробки мови можуть допомогти зібрати інформацію з різних джерел та створити стислий опис історичної події.

Загалом, штучний інтелект може бути корисним інструментом при вивченні історії, проте він не замінить досвіду та інтуїції дослідників, тому важливо використовувати його як допоміжний інструмент, а не єдиний джерело інформації. Варто зазначити, що використання мультимедійних технологій у роботі вчителя суспільних предметів є дуже важливим для успішного вивчення учнями навчального матеріалу. Вчитель, який вміє використовувати різноманітні мультимедійні засоби,

може сприяти більш динамічному та цікавому навчанню, що забезпечує більшу залученість учнів та підвищує їх зацікавленість у вивченні суспільних наук.

Інфографіка створена ШІ

Онлайн-дошки

Отже, за допомогою онлайн-дошки можна: оформити дошку для будь-якого уроку та наповнити її різноманітними даними, або ж можна запропонувати зробити це школярам самостійно; організувати спільний доступ для всіх учнів, запропонувавши підготувати інформацію з певної теми у групах; експортувати дошку в різних форматах; розмістити у соціальних мережах, або ж надіслати її учням в менеджері; додавати графічні, текстові та мультимедійні (відео або презентації), файли, посилання на вебсторінки, нотатки, знімки, тощо.

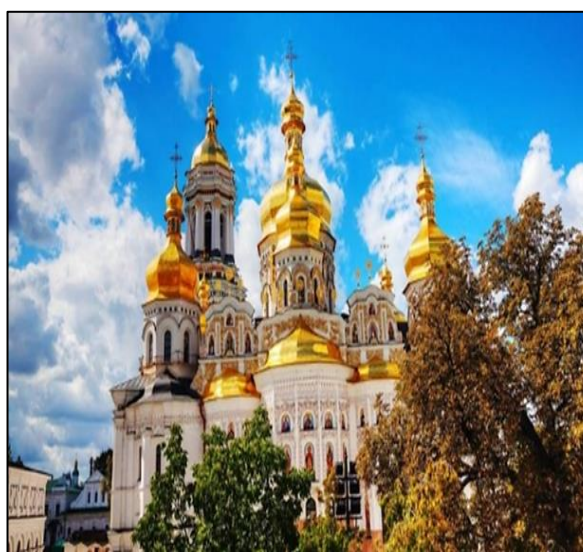

Робота з дошкою Padlet

Платформа iLearn

Окрім того на уроках історії та громадянській освіті використовується платформа iLearn. Це безкоштовна гейміфікована платформа з навчальними онлайн-курсами, тестами та вебінарами для всіх, хто бажає навчатися та успішно скласти ЗНО (Зовнішнє незалежне оцінювання). Розробила платформу громадська спілка “Освіторія”, що розвиває освіту в Україні. Команда проєкту прагне щоб усі учні в Україні мали рівні можливості для вступу до тих ВНЗ, про які мріють, незалежно від місця проживання, навчального закладу чи соціального статусу. Пілотний запуск проєкту iLearn відбувся у 2012 році в інтернаті м. Городня Чернігівської області. Протягом кількох місяців викладачі Київського національного економічного університету проводили вебінари з математики для випускників цього закладу. У підсумку – більшість вихованців отримали високі бали з математики та вступили на бюджетну форму навчання до найпрестижніших університетів України. Такий результат надихнув команду на створення всеукраїнської освітньої онлайн-платформи з підготовки, якою може скористатися кожен бажаючий абітурієнт у будь-якому куточку України. KFund підтримав цю ініціативу. Зараз на платформі розміщені безкоштовні онлайн-курси

та вебінари з української мови і літератури, математики, історії України, біології, англійської мови, а також вебінари з профорієнтації. Функціонал платформи гейміфікований (з ігровими елементами), що робить процес навчання інтерактивним і цікавим. Під час реєстрації на платформі користувач створює свого віртуального героя. Його можна апгрейдити впродовж користування платформою за віртуальну валюту – вчибаки, які нараховуються за проходження тестів та перегляд навчальних вебінарів.

Матеріали з платформи iLearn

2.3. Виклики та перспективи НУШ

Сергій Мачуський, учитель історії та правознавства навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 3 – колегіум» м. Сміли Черкаської області

Вступ: особливості впровадження НУШ у 8 класі

У 2024–2025 навчальному році в НВК "ЗОШ І-ІІІ ступенів №3-колегіум" Смілянської міської ради Черкаської області було продовжено впровадження програма НУШ у 8-х пілотних класах. Робота відбувалася за модельними навчальними програмами «Історія України. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Щупак І.Я., Бурлака О.В., Желіба О.В., Павловська-Кравчук В.А., Худобець О.А., Черкас Б.В.), рекомендованою МОН України (наказ МОН України від 16.08.2023 №1001) та «Всесвітня історія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Щупак І.Я., Посунько А.С., Бакка Т.В., Бурлака О.В., Власова Н.С., Желіба О.В., Махонін О.О., Мелешенко Т.В., Павловська-Кравчук В.А., Піскарьова І.О., Худобець О.А.).

Новий підхід до змісту та методів викладання вимагав переосмислення ролі вчителя, акцентування на компетентностях, критичному мисленні, проєктній та діяльнісній методиці.

Організація навчального процесу. Методи і форми роботи

Найпоширеніші методи, які було застосовано: дослідницький, аналіз джерел, історичне моделювання, метод історичного питання.

Форми роботи: групова та парна, інтерактиви, мініпроєкти, рефлексія через щоденники. Активно застосовувались прийоми сторітелінгу, дебатів, історичних реконструкцій та роботи з візуальними матеріалами.

Тематичний досвід. Приклади (фрагменти) уроків

Тема. Українські землі у складі Речі Посполитої у XVI – першій половині XVII ст.

Рольова гра «Люблінський сейм»

Учні в ролі польських магнатів, литовських князів, української шляхти формують аргументи «за» і «проти» унії 1569 р.

Дії вчителя:

- Пояснює історичний контекст Люблінської унії.
- Розподіляє ролі (польська шляхта, литовські магнати, українські представники).
- Надає джерела для підготовки (витяги з документів, історичні цитати).
- Модерує "сейм", ставить питання, підтримує регламент.

Дії учнів:

- Готуються до гри в групах, опрацьовують позицію “своїї” сторони.
- Беруть участь у дебатах, аргументують свою позицію.
- Роблять висновки щодо наслідків Люблінської унії для українських земель.

Тема. Козацька революція середини XVII ст.

Метод кейс-стаді: «Вибір гетьмана: чи варто було Хмельницькому укласти союз із Москвою?»

Мета: розвинути в учнів навички критичного мислення, аналізу історичних джерел та формулювання історично обґрунтованої позиції.

Ознайомити з обставинами, що передували укладенню Переяславської угоди 1654 року.

Навчити учнів аргументовано дискутувати, спираючись на факти, документи й логіку історичного процесу.

Форма реалізації: метод кейс-стаді (case-study)

Цей метод передбачає занурення в конкретну історичну ситуацію, моделювання вибору, аналіз різних позицій та аргументацію власної думки.

Вступне завдання (мотивація):

Учитель ставить перед класом проблему:

«Клас, погляньмо на 1654 рік. Після виснажливих воєн з Річчю Посполитою перед Україною постала критична дилема: приєднатися до Московського царства, укласти союз з Османською імперією, чи, можливо, прагнути самостійності, постійно шукаючи складні компроміси? Як би ви вирішили цю історичну проблему?»

Знайомство з джерелами (робота в групах):

Клас поділяється на 3–4 групи. Кожна група отримує добірку документів/фактів:

Політичні обставини (зовнішня загроза, пошук союзника)

Погляди сучасників (висловлювання козаків, московських послів, європейських спостерігачів)

Фрагменти з універсалів, листування Хмельницького, тексти угоди з Московією

Наслідки союзу (погляд історика XX–XXI ст.)

Завдання для груп:

Вивчити джерела

Сформувати 2 списки: *аргументи «за»* союз із Москвою та *аргументи «проти»*

Представити короткий підсумок: «Яку позицію ми б зайняли як козацька старшина?»

Дебати (інтерактивна частина):

Клас об'єднується на дві команди.

<u>Прихильники</u> <u>союзу з</u> <u>Московією</u>	Регламент. ➤ Вступне слово команд ➤ Обмін аргументами ➤ Питання один до одного ➤ Слово історичного експерта (учень, який грав роль "радника гетьмана") ➤ Голосування за найпереконливішу позицію Підсумок. Разом з учителем учні складають таблицю/схему.	<u>Противники союзу</u> <u>(альтернативи:</u> <u>союз з Османами /</u> <u>незалежність /</u> <u>конфедерація з</u> <u>Литвою)</u>
--	--	--

Критерій	Аргументи «за» союз із Москвою	Аргументи «проти» союзу
Військова безпека	Допомога у війні з Польщею	Залежність від царської влади
Релігійне питання	Захист православ'я	Релігійна несвобода в майбутньому
Політична автономія	Визнання козацьких прав	Обмеження прав у наступні роки
Альтернативи	Османи, Крим — небезпечні	Можливість продовження дипломатії

Пам'ятник

*Переяславській раді як
частина композиції
«Арки Свободи
українського народу»
(демонтовано)*

Інтерактивна карта: *відображення перебігу Національно-визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького*

Форма роботи: груповий мініпроект

Інструменти:

- цифрова карта (Google My Maps / LearningApps / Mapa Learning)
- або фізична карта України XVII ст. з наліпками, прапорцями, кольоровими маркерами

Мета діяльності:

- сформувати уявлення про просторову динаміку подій Національно-визвольної війни (1648–1657 рр.);
- показати взаємозв'язок між битвами, дипломатією, зміною територій;
- розвивати навички аргументації, роботи з історичними джерелами та картографією.

Алгоритм роботи:

1. Вступ:

Учитель демонструє загальну карту Європи й України середини XVII ст. Коротко окреслює, чому територіальний аспект був критично важливим під час війни.

2. Розподіл на групи (4–5 учнів):

Кожна група отримує набір подій, пов'язаних із війною (битви, походи, договори, перемовини), короткий опис, координати або назви міст.

3. Завдання:

- Нанести на карту свою частину подій.
- Позначити умовними позначками (іконками / кольорами): перемога, поразка, союз, дипломатична подія.
- До кожного об'єкта додати коротке текстове пояснення:
"Чому саме ця подія була важливою?"
"Які наслідки вона мала для подальшого перебігу війни?"
"Чому ми розмістили її саме тут?"

Форма подання результату:

Цифрова карта (Google My Maps):

Кожна група створює власний шар або спільно працює над однією картою. До кожної події додається: заголовок, рік, фото, короткий текст.

Фізична карта:

Події наносяться маркерами, наліпками, стрілками. Окремо створюється легенда. Група озвучує свій фрагмент.

Тема. *Українська козацька держава наприкінці 50-х років XVII – на початку XVIII ст.*

Робота з документами: *«Порівняльна характеристика статей Андрусівського перемир'я 1667 р. та «Вічного миру» 1686 р між Московським царством і Річчю Посполитою»*

Мета: сформувати в учнів уміння критично аналізувати історичні джерела, виявляти подібності та відмінності в умовах міжнародних угод, робити аргументовані висновки щодо наслідків цих договорів для українських земель.

Форма роботи: групова робота з текстами документів (фрагментами), порівняльний аналіз у формі таблиці.

Хід роботи:

1. Вступне обговорення (фронтально):

- Що передувало підписанню Андрусівського перемир'я?
- Які цілі переслідували Московія та Річ Посполита?
- Чому виникла потреба у новому договорі – «Вічному мирі»?

2. Робота в групах:

Учні поділяються на 3–4 групи, кожна з яких отримує:

- Фрагменти з текстів обох договорів.
- Завдання порівняти ключові статті за такими критеріями:
 - Доля Лівобережної та Правобережної України
 - Статус Києва
 - Поділ Запорозької Січі
 - Положення щодо Кримського ханства і Османської імперії
 - Права та становище українського козацтва
 - Геополітичні наслідки

3. Оформлення результатів

Кожна група заповнює **таблицю порівняння**, де фіксує спільне та відмінне між договорами. Наприкінці група формулює узагальнені **висновки**:

- Як змінювалася політика щодо українських земель?

- Хто виграв/програв від кожного договору?
- Які наслідки ці угоди мали для подальшого розподілу України?

4. Презентація результатів:

Кожна група коротко презентує свої висновки, порівнює їх з думками інших, обговорюється роль дипломатії у долі України.

Мініпроект: «Гетьманщина очима сучасників»

Мета: осмислити історичну епоху Гетьманщини через творчий підхід, розвивати критичне мислення, вміння працювати в групі та застосовувати знання з історії у сучасному контексті.

Завдання для учнів:

Кожна група обирає одного з гетьманів (наприклад, Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепу, Пилипа Орлика тощо) та створює фіктивну сторінку у соціальній мережі (Facebook, Instagram, X, TikTok тощо), ніби цей історичний діяч жив у наш час.

На сторінці мають бути представлені:

Фото профілю та обкладинка (зображення гетьмана, герба або важливої події)

Інформація про "власника акаунту" (коротка біографія, рік народження, зв'язки з іншими діячами, політичні погляди, союзники і противники)

Публікації (пости):

- Оголошення важливих рішень (наприклад, про початок повстання, укладення угоди, проведення реформ)
- Висловлення особистих поглядів на події доби
- Звернення до народу, союзників або опонентів

Коментарі від інших "історичних осіб" (можуть бути жарти, дебати, підтримка чи критика)

Події: створення чи скасування союзів, битви, дипломатичні візити.

Додатково можна додати:

- Сторіс або відео з "прямими ефірами"
- Мем або креативний історичний "флешмоб"
- Опитування чи звернення до "підписників"

Форма презентації:

- Презентація в PowerPoint або Canva
- Плакат формату A3/A2
- Сторінка, оформлена у форматі Google Docs або іншого сервісу
- Виступ групи з ролями (наприклад, гетьман – блогер, інші – його підписники або "SMM-команда")

Критерії оцінювання:

- Відповідність історичним фактам
- Креативність і оформлення
- Робота в команді
- Усна презентація/захист
- Здатність аналізувати історичні події крізь призму сучасного сприйняття

**Тема. Економіка і суспільство раннього Модерного (Нового) часу.
Повсякденне життя представників різних верств у Новий час.
Родина, побут, становище жінки та виховання дітей. Зміна
світогляду.**

Мета:

- Ознайомити учнів з особливостями повсякденного життя у Новий час (XVI–XVIII ст.) представників різних соціальних верств.
- Розкрити зміни у родинних відносинах, побуті, становищі жінок та дітей.
- Формувати вміння працювати з історичними джерелами, робити висновки, співвідносити події з культурним і соціальним контекстом епохи.

Групова робота

Учні працюють у 4–5 групах, кожна з яких отримує окремий аспект для дослідження:

1. Аристократична родина:

- Як виглядали їхні будинки?
- Якими були обов'язки жінки, чоловіка, дітей?

2. Міщанське середовище:

- Побут, харчування, одяг, дозволя
- Стосунки в родині, професії

3. Селянська родина:

- Розпорядок дня
- Виховання дітей, роль жінки в господарстві

Становище жінки в різних верствах:

- Обмеження і можливості

- Освіта, шлюби, права

4. Зміни у світогляді та вихованні:

- Ідеї Руссо, Локка, Монтеск'є
- Чи стало дитинство “особливим періодом” у цю добу?

Форма виконання:

Заповнення таблиці: *"Як жили люди?"* Створення мініпрезентації (рівень життя, побут, виховання, одяг, або театралізованої традиції).

замальовки (наприклад, "діалог родини", "сцена вечері", "урок для дитини")

Варіант: створення фіктивного щоденника жінки або дитини тієї епохи

Презентація результатів:

Кожна група коротко презентує свій аспект. Учні фіксують у зошитах важливі спостереження.

Учитель доповнює історичними фактами.

Фламандське село.

Художник Ян

Брейгель

(старший). 1605 р.

2.4. Актуальність "ВАУ-ефекту" на уроках історії в контексті НУШ

*Віта Щепетна, учитель історії, Золотоніської гімназії імені
С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області*

У сучасному світі, перевантаженому інформацією та стрімкими змінами, утримати увагу учнів стає дедалі складніше. Уроки, що базуються виключно на сухому викладі фактів і датах, часто програють конкуренцію яскравим візуальним образам та інтерактивним цифровим розвагам. Особливо гостро ця проблема постає на уроках історії, де традиційний підхід може перетворити захопливі події минулого на монотонне запам'ятовування.

Нова українська школа (НУШ) ставить перед педагогами амбітне завдання: виховати не просто ерудованого учня, а компетентну особистість, здатну критично мислити, ефективно діяти та емоційно реагувати на виклики сучасності. Саме тому на перший план виходить

діяльнісне навчання, формування емоційного інтелекту та глибоке залучення учнів до освітнього процесу. У цьому контексті «ВАУ-ефект» на уроці історії перестає бути лише бажаним доповненням, а перетворюється на важливий методичний інструмент, що органічно вписується у філософію НУШ.

Що таке «ВАУ-ефект» на уроці історії?

«ВАУ-ефект» на уроці історії – це не просто яскрава картинка чи несподіваний факт. Це цілеспрямовано створений педагогічний момент, який викликає у учнів сильний, переважно позитивний, емоційний відгук: здивування,

- ✓ захоплення,
- ✓ враження,
- ✓ глибоке співпереживання.

Головне – це мить, коли інформація не просто сприймається, а проживається, залишаючи глибокий слід у свідомості та емоційній пам'яті.

Для учнів 8 класу, які перебувають у підлітковому віці, характерна особлива потреба в самовираженні, висока чутливість до емоцій та запит на інтерактивність і практичне застосування знань. Період історії України, що вивчається у 8 класі (доби Козацтва, Руїни, Гетьманщини), є неймовірно багатим на драматичні події, видатні постаті та знакові

явища. Це час героїзму та зрад, розквіту та занепаду, що дає вчителю безліч можливостей для створення яскравих образів, моделювання ситуацій та занурення учнів у живе минуле.

Сутність та психологічні основи «ВАУ-ефекту»

Новизна та несподіванка

Людський мозок природно реагує на все нове та неочікуване. Нестандартний підхід до подачі матеріалу руйнує рутину, активізує увагу та підвищує сприйнятливість.

Емоційне забарвлення

Емоції є потужним каталізатором пам'яті. Інформація, що викликала сильні емоції:

ПОЗИТИВНІ:	НЕГАТИВНІ:
здивування, радість, цікавість, співчуття;	обурення, жах, злість;

Інформація тоді запам'ятовується значно краще і на довше. Емоція створює «гачок» за який чіпляється факт.

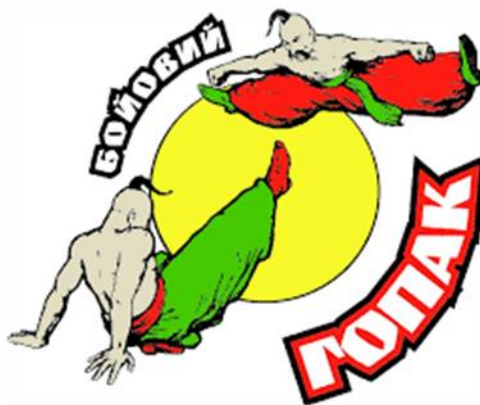
Діяльність та інтерактивність

Пасивне слухання часто не призводить до «ВАУ-ефекту». Натомість, активна участь, самостійне відкриття, можливість «доторкнутися» до історії (навіть метафорично) перетворює учня з об'єкта навчання на суб'єкт пізнання.

Особистісна значущість

Коли історична подія або доля особистості «чіпляє» учня, викликає у нього особистісний відгук, тоді й виникає той самий «ВАУ». Так відбувається, коли учень бачить зв'язок між минулим і сьогоденням, розуміє уроки історії для власного життя.

Когнітивне залучення

Ефект здивування часто спонукає мозок до активного осмислення, пошуку відповідей, встановлення зв'язків. Це не пасивне споживання, а активна розумова робота.

Ключові функції «ВАУ-ефекту» на уроці історії

«ВАУ-ефект» – це не самоціль, а потужний інструмент для досягнення конкретних освітніх цілей.

Мотиваційна функція

Розбуджує пізнавальний інтерес.

Учень/учениця бачить, що історія – це не лише дати та прізвища, а й захопливі події, людські драми, несподівані повороти. Створює стимул та бажання дізнатися більше, шукати додаткову інформацію, задавати запитання.

Подолання апатії

В умовах інформаційного перевантаження, «ВАУ-ефект» здатен пробити бар'єр байдужості та привернути увагу і зарядити учня/ученицю енергією до навчання.

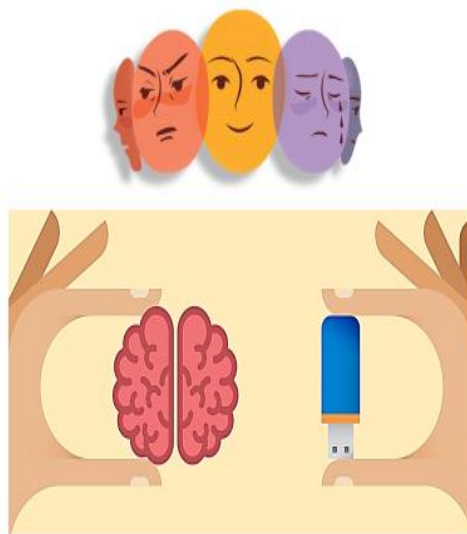

Мнемонічна (пізнавальна) функція

Сприяє кращому запам'ятовуванню. Емоційно забарвлена інформація формує міцніші нейронні зв'язки. Учень/учениця пам'ятатиме не лише факт, а й емоцію, яка його супроводжувала, що полегшує відтворення матеріалу.

Систематизація знань

Яскраві моменти можуть стати своєрідними «якорями» в пам'яті, навколо яких потім легше групується інша інформація.

Емоційна функція

Формування емпатії

Переживаючи разом з історичними персонажами їхні тріумфи чи трагедії, учні/учениці розвивають здатність співчувати, розуміти мотиви вчинків людей минулого.

Формування ціннісних орієнтацій.

Емоційне занурення допомагає учням/ученицям сформувати власне ставлення до історичної спадщини, усвідомити цінність свободи, боротьби за незалежність, жертви заради майбутнього.

Діяльнісна функція

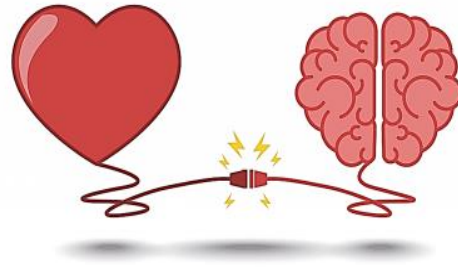
Спонукає до активної участі.

Учні/учениці не хочуть бути просто спостерігачами а хочуть діяти, обговорювати, сперечатися, творити, досліджувати.

Розвиток комунікативних навичок. Яскраві враження стимулюють учнів/учениць ділитися ними, обговорювати, висловлювати власні думки та чути інших.

Особистісна функція

Формування історичного мислення. «ВАУ-ефект» може

стати каталізатором для розвитку критичного мислення, здатності аналізувати, порівнювати, робити висновки. Учень/учениця починає бачити історію не як набір фактів, а як складний процес.

Розвиток творчих здібностей.

Якщо «ВАУ» досягається через нестандартні завдання, це стимулює креативність учнів.

Створення «ВАУ-ефекту» на уроках історії в 8 класі – це не просто спосіб розважити чи здивувати. *По-перше*, свідомий педагогічний прийом, спрямований на розбудження пізнавального інтересу, формування стійкого емоційного зв'язку з історичними подіями та глибшого засвоєння матеріалу. *По-друге*, завдяки таким моментам історія оживає, стає особистісно значущою, а учні перетворюються з пасивних слухачів на активних учасників дослідження минулого, формуючи власне критичне ставлення та національну ідентичність.

ПРИКЛАДИ ФРАГМЕНТІВ УРОКІВ

Козацька революція під керівництвом Богдана Хмельницького

Мотивація

1. ВАУ-ефект

Драматичний початок:

Лунає аудіозапис української козацької думи. Поки грає музика, вчитель раптово «з'являється» у класі в елементах козацького одягу (в шапці або з шаблею) та промовляє драматичний монолог від імені Богдана Хмельницького:

"Я, Богдан Хмельницький, гетьман Війська Запорізького, звертаюся до вас, нащадки козаків! Сьогодні ви дізнаєтесь про велику боротьбу нашого народу за свободу, про те, як ми підняли прапор визволення від польського гніту у 1648 році..."

Основна частина.

2.ВАУ-ефект

Візуалізація та мультимедійність. Занурення в добу Козацької революції.

3D-реконструкції/VR-екскурсії. Приклади втілення:

Відвідування Запорізької Січі.

Не просто зображення, а інтерактивна 3D-модель, де учень може «пройтися» по куренях, заглянути до січової церкви, побачити козацьку раду на майдані, зазирнути в майстерні. Це дозволить відчувати атмосферу козацької вольниці, зрозуміти побут та організацію життя.

Огляд Чигирини – гетьманської столиці.

Віртуальний тур по резиденції Богдана Хмельницького, його приймальнях, укріпленнях, дозволить усвідомити масштаби та значення цього міста як центру управління державою. Можна показати, як виглядали вулиці, будинки, ринки того часу.

Віртуальна участь у битві.

Це найбільш вражаючий аспект. Учень, використовуючи VR-окуляри, може "опинитися" на полі битви (наприклад, під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями чи Берестечком). Він «бачить» розташування військ, чує звуки битви (гарматні постріли, крики, брязкіт зброї), відчуває масштаб подій. Це допомагає не лише запам'ятати хід бою, а й усвідомити його трагізм чи велич.

3.ВАУ-ефект

Доповнена реальність (AR): «Історія оживає в наших руках»

Використовувати AR-додатки, які дозволяють «оживляти» зображення з підручника, історичні карти, портрети та навіть предмети.

Приклади втілення:

«Оживаючі карти».

Навівши камеру планшета на контурну карту кампаній Хмельницького, учні бачать анімовані стрілки руху військ, з'являються прапори держав, портрети полководців, короткі текстові пояснення ключових подій у конкретній точці.

Портрети, що говорять.

Навівши пристрій на портрет Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Єремії Вишневецького або інших історичних діячів, учень може почути короткий монолог від їхнього імені, озвучений актором, про їхні думки, плани, ставлення до подій.

3D-моделі артефактів.

Скануючи зображення булави, шаблі, козацької чайки або елемента козацького одягу в підручнику, учень отримує 3D-модель об'єкта, яку можна крутити, розглядати з усіх боків, з детальною інформацією про неї.

«Оживлення» історичних документів. Навівши камеру на фрагмент Переяславської угоди або одного з універсалів Хмельницького, учень/учениця може побачити переклад староукраїнської мови на сучасну, або почути коментар історика щодо значення цього документу.

Короткі історичні відео/кінофрагменти: «Хроніки битв та подій»

4.ВАУ-ефект

Використання якісних, коротких (1-3 хв.) відеофрагментів, що візуалізують ключові моменти або цілі реконструкції битв.

Приклади втілення.

Битви

Фрагменти реконструкцій битв під Жовтими Водами, Корсунем, Пилявцями, Берестечком, що демонструють тактику козацького війська, використання артилерії, піхоти, кінноти. Важливо показувати не лише загальний план, а й деталі (озброєння, форма одягу, емоції воїнів).

Життя та побут

Відео, що показують побут козаків на Січі, їхні звичаї, військові вправи.

Дипломатичні переговори

Інсценізації або анімації, що візуалізують моменти укладання договорів (Зборівського, Білоцерківського), приїзду іноземних послів до Чигирини.

Використання цих прийомів дозволить не лише зробити урок історії візуально привабливим, а й залучити учнів до активного пізнання, стимулювати їхнє критичне мислення та емоційне співпереживання, що є основою для глибокого розуміння такого важливого періоду, як Козацька революція.

Розділ 3. Громадянська освіта у 8 класі: від теорії до практики для формування активної позиції.

3.1. Від знань до дії: формуюмо активну громадянську позицію

1.	Громадський форум (дебати)
2.	Соціальний проєкт
3.	Засідання місцевої ради
4.	Зустрічі з представниками громадянського суспільства
5.	Мої права та обов'язки

Щоб перетворити теоретичні знання з громадянської освіти на активну громадянську позицію у 8-класників, важливо використовувати інтерактивні методи роботи. Ось кілька цікавих підходів, які допоможуть досягти цієї мети.

1. Громадянський форум (дебати)

Ідея

Організуйте дебати на актуальні та суперечливі теми, що стосуються громадянства, прав людини, екології, місцевого самоврядування тощо. Заздалегідь визначте позиції (за/проти), розподіліть ролі (спікери, групи підтримки, судді, хронометристи).

Реалізація

Оберіть конкретну проблему, наприклад:

- «Чи потрібно запроваджувати сортування сміття на шкільному подвір'ї?»
- «Як боротися з булінгом у школі?».

ПРАВИЛА

- ✓ Дайте учням час на підготовку аргументів, пошук фактів, статистичних даних.
- ✓ Навчіть учнів правилам ведення дебатів: поважати думку опонента, говорити чітко та аргументовано, уникати особистих образ.
- ✓ Після дебатів проведіть рефлексію: що нового дізналися, як змінилося ставлення до проблеми,

які аргументи були
найпереконливішими

Результативність.

Розвиває критичне мислення, вміння аргументувати свою позицію, слухати інших, формулює власні погляди та вчить толерантності

2. Соціальний проєкт

Ідея.

Запропонуйте учням/ученицям розробити та реалізувати невеликий соціальний проєкт, спрямований на вирішення конкретної проблеми у школі чи місцевій громаді.

Реалізація.

На початковому етапі проведіть брейнстормінг для виявлення проблем, які турбують учнів наприклад:

- відсутність лавок у парку;
- потреба у волонтерській допомозі літнім людям.

ПРАВИЛА

- ✓ *Об'єднайте учнів/учениць у групи, кожна з яких обирає проблему та розробляє план її вирішення (цілі, завдання, необхідні ресурси, етапи реалізації).*
- ✓ *Надайте учням автономію у прийнятті рішень, але здійснюйте наставницьку підтримку.*

- ✓ По завершенні проєкту проведіть презентацію результатів та обговорення успіхів і труднощів.

Результативність.

Надає можливість застосувати знання на практиці, розвиває лідерські якості, відповідальність, командну роботу, ініціативність, вчить вирішувати реальні проблеми.

Ідея.

Створіть імітацію реальних громадянських процесів, де учні можуть відчувати себе учасниками подій.

Реалізація.

На початковому етапі для «Засідання місцевої ради» розгляньте реальне питання, що стосується життя міста/села, наприклад:

- будівництво нового дитячого майданчика;
- впровадження роздільного збору сміття.

ПРАВИЛА

Розподіл ролей:

- ✓ голова ради;
- ✓ депутати (з різними позиціями);
- ✓ представники громади.

Результативність.

Така вправа дозволяє «прожити» ситуацію та зрозуміти складність в прийнятті рішень. Дає можливість

3. Засідання місцевої ради

усвідомити роль кожного учасника в правовій та громадській системі, розвиває навички публічних виступів та аргументації.

4. Зустрічі з представниками громадянського суспільства

Ідея.

Запросіть на урок представників волонтерів, активістів громадських організацій.

Реалізація.

Заздалегідь узгодьте тему зустрічі та питання, які учні хотіли б поставити.

Приклади запитань:

- «Чому ви почали волонтерити і яка подія за цей час запам'яталася найбільше як доказ того, що ваша допомога працює?»
- «З якими найбільшими труднощами чи викликами ви стикаєтесь у своїй щоденній роботі?»

ПРАВИЛА

- ✓ *Ретельна підготовка та чіткий інструктаж. (Перед візитом проінструктуйте волонтерів щодо тем розмови та віку учнів, а клас налаштуйте на розмову й підготовку запитань.)*
- ✓ *Активна модерація та управління часом. (Ваша роль під час зустрічі — бути модератором:*

спрямовуйте розмову, стежте за часом.)

- ✓ *Закріплення досвіду та висловлення вдячності. (Проведіть з учнями рефлексію: обговоріть, що нового вони дізналися, що їх найбільше вразило, та як цей досвід може вплинути на їхнє життя.)*

Результативність.

Надає учням можливість отримати інформацію з перших вуст, зрозуміти реалії функціонування громадянського суспільства, побачити приклади активної громадянської позиції.

Ідея.

5. Мої права та обов'язки

Запропонуйте учням/ученицям у візуальній формі представити свої знання про права та обов'язки громадянина, принципи демократії, структуру органів влади.

Реалізація.

Учні/учениці можуть працювати індивідуально або в парах.

Запропонуйте створити плакати з теми:

- «Мої права та обов'язки як учня/громадянина»,
- «Мої права та обов'язки як дитини».

ПРАВИЛА

- ✓ Учні/учениці використовують ватман, маркери, вирізки з газет,
- ✓ Учні/учениці можуть користуватися цифрові інструменти (Canva, Piktochart).
- ✓ Представлення робіт: виставка робіт або їх презентація.

Результативність.

Сприяє кращому засвоєнню інформації, розвиває креативність, навички візуалізації даних, вчить структурованому представленню інформації.

Використання таких форм і методів роботи не тільки зробить уроки громадянської освіти цікавими, а й допоможе 8-класникам краще зрозуміти свою роль в сучасному суспільстві, навчитися критично мислити, приймати виважені рішення та активно долучатися до життя громади.

3.2. Практична діяльність на уроках громадянської освіти в 8 класі: підходи та ефективність

Світлана Лучанінова, учитель історії, Золотоніської гімназії імені С.Д.Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області

Нова українська школа (НУШ) орієнтується на формування компетентного, свідомого, відповідального громадянина. У цьому контексті особливе місце займає предмет «Громадянська освіта», який забезпечує учнів знаннями, цінностями та навичками, необхідними для участі в демократичному суспільстві. Проте лише теоретичного вивчення недостатньо. Саме практична діяльність є ключовим елементом у формуванні життєвих компетентностей восьмикласників.

Роль практичної роботи в засвоєнні громадянських компетентностей неоціненна. Практичні завдання дають змогу учням застосувати отримані знання в реальних або змодельованих ситуаціях. Вони розвивають:

- Критичне мислення (через аналіз соціальних ситуацій),
- Комунікативні навички (у дискусіях, рольових іграх),
- Соціальну відповідальність (через волонтерські ініціативи),
- Правову обізнаність (через роботу з прикладами з життя, правовими кейсами).

На відміну від пасивного запам'ятовування, практична робота стимулює учня бути суб'єктом навчального процесу, тобто активним учасником, а не просто слухачем.

В умовах НУШ практична робота може набувати різноманітних форм:

1. Міні-дослідження — наприклад, вивчення прикладів громадянської участі у громаді.
2. Рольові ігри та моделювання — учні розігрують ситуації, де проявляються види ідентичностей, вирішують конфлікти, імітують вибори.
3. Проєктна діяльність — створення інформаційних кампаній, презентацій, шкільних ініціатив.

4. Обговорення актуальних проблем — формування власної думки та вміння вести діалог.
5. Онлайн-інструменти (Padlet, Jamboard, Mentimeter) — для візуалізації думок, опитувань, брейнштормінгу.

Переваги практичної роботи для учнів 8 класу;

1. Високий рівень залучення — учні активні, зацікавлені, включені в навчання.
2. Актуальність змісту — через приклади з власного життя теми стають ближчими.
3. Формування цінностей — толерантність, повага до прав людини, відповідальність.
4. Розвиток командної роботи — учні вчаться співпрацювати, домовлятись, брати участь у спільних рішеннях.

Практична діяльність на уроках громадянської освіти — не просто інструмент «для різноманітності», а невід’ємна частина освітнього процесу в межах концепції НУШ. Вона дає змогу учням не тільки знати, а й діяти, тобто реалізовувати набуті знання на практиці. Такий підхід формує активного, самосвідомого громадянина, готового до викликів сучасного суспільства.

Впроваджуючи практичну роботу системно, ми сприяємо глибшому засвоєнню матеріалу та вихованню відповідальної молоді.

З досвіду роботи.

Практична робота: дослідження власної ідентичності

Мета:

- усвідомити багатовимірність людської ідентичності;
- навчитися розрізняти види ідентичностей;
- розвивати навички самоаналізу та критичного мислення.

Завдання 1. Моя ідентичність – як мозаїка

Інструкція:

Намалюй «мозаїку ідентичності» у вигляді кола або пазлів. Поділи її на

сектори (6–8 частин), у кожній з яких запиши один із видів своєї ідентичності, наприклад:

- Стать (хлопець/дівчина)
- Вік
- Національність
- Роль у сім'ї (донька, брат, онука і т. ін.)
- Хобі
- Релігійна приналежність (за наявності)
- Громадянство
- Соціальні ролі (учень, друг, спортсмен)

Питання для обговорення:

- Що тебе найбільше характеризує?
- Яка ідентичність для тебе найважливіша і чому?

Завдання 2. Громадянська ідентичність у моєму житті

Інструкція:

Прочитай коротке визначення:

Громадянська ідентичність — це усвідомлення себе як частини політичної спільноти, тобто держави. Вона включає знання своїх прав і обов'язків, почуття належності до суспільства, відповідальність за спільне благо.

Напиши міні-есе (5–7 речень) на тему:
«Я — громадянин / громадянка України. Що це означає для мене?»

Завдання 3. Рольова гра. Ідентичність у різних ситуаціях

Інструкція:

Розділіть клас на малі групи (3–4 учні). Оберіть одну ситуацію з наведених або придумайте свою:

- Переїзд до іншої країни.
- Участь у благодійному проєкті.

- Онлайн-гра з учасниками з усього світу.
- Вибори шкільного президента.

Розіграйте міні-сценку, яка показує, як у цих обставинах проявляються різні ідентичності.

Обговорення після вправи:

- Які види ідентичностей проявилися у вашій сценці?
- Як змінилася ваша роль у новій ситуації?

Оцінювання:

Критерії (за 12-бальною шкалою): Повнота та глибина

1. Сценка: Переїзд до іншої країни

Ситуація:

Сім'я з України переїжджає до Німеччини. У школі новенький учень (Іван) знайомиться з однокласниками.

Види ідентичностей, що проявляються:

- Національна (українець).
- Громадянська (громадянин України).
- Мовна (потреба вивчити нову мову).
- Культурна (інші звичаї, їжа, традиції).
- Рольова (новачок, учень, член сім'ї).

2. Сценка: Онлайн-гра з учасниками з усього світу

Ситуація:

Гравці з України, Японії та Бразилії беруть участь у турнірі з кіберспорту. Один із учасників принижує інших через національність.

Види ідентичностей, що проявляються:

- Національна.
- Ціннісна (позиція проти дискримінації).
- Цифрова (геймер, онлайн-користувач).
- Громадянська (реакція на порушення етичних норм).

3. Сценка: Участь у благодійному проєкті

Ситуація:

Група підлітків організовує акцію зі збору речей для вимушених переселенців.

Види ідентичностей, що проявляються:

- Соціальна (волонтер, лідер, організатор)
- Громадянська (усвідомлення відповідальності перед суспільством)
- Особиста (відчуття емпатії, доброчинності)

4.Сценка: Вибори шкільного президента

Ситуація:

Учень балотується на посаду президента шкільного самоврядування. Він презентує свою програму.

Види ідентичностей, що проявляються:

- Громадянська (участь у самоврядуванні).
- Лідерська.
- Гендерна (наприклад, додання стереотипів).
- Вікова (відповідальність підлітка).

Ці сценки можна адаптувати під рівень класу й заохочувати дітей доповнювати їх власним досвідом або сучасними подіями. Приклад карток ролей та інструкцій для груп, які можна використати для міні-сценок на уроці громадянської освіти з теми «Ідентичність людини».

Картки ролей (приклади)

Сценка 1: Переїзд до іншої країни

Іван – підліток з України, який щойно приїхав до нової школи в Німеччині.

Анна – німецька однокласниця, яка хоче допомогти Іванові адаптуватися. Пан Бауер – класний керівник, намагається створити комфортну атмосферу.

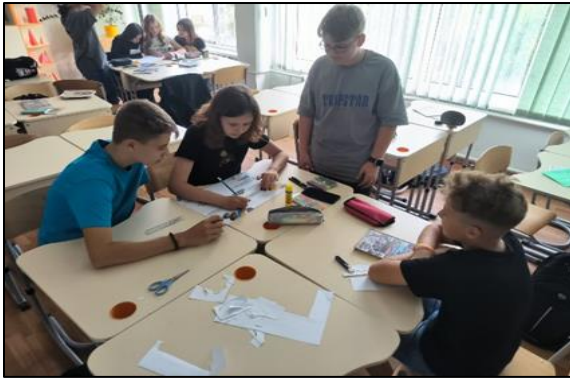
Даніель – однокласник, який спершу насторожено ставиться до новенького.

Сценка 2: Онлайн-гра з учасниками з усього світу

Максим – український геймер, грає чесно, поважає інших.
Сакура – дівчина з Японії, дуже товариська.
Роберто – гравець із Бразилії, говорить образливі речі про інших.
Модератор гри – стежить за поведінкою учасників, вирішує конфлікти.

Сценка 3: Благодійний проєкт

Софія – ініціаторка збору речей, вірить у добрі справи.
Олег – сумнівається, чи варто долучатися, не розуміє, навіщо це.
Тетяна – учителька, яка підтримує учнів і дає практичні поради.
Аліна – переселенка, яка розповідає свою історію класу.

Сценка 4: Вибори президента школи

Арсен – кандидат, обіцяє оновити шкільне подвір'я.
Марія – кандидатка, виступає за права учнів і рівність.
Кирило – ведучий дебатів, ставить запитання.
Учень-глядач – задає питання, має сумніви щодо щирості кандидатів

Інструкція

Мета роботи в групі:

- Показати, як різні види ідентичностей проявляються в реальному житті.
- Навчитись співпрацювати, планувати та презентувати свої ідеї.

Етапи роботи:

1. Об'єднайтесь у групи по 3–5 учнів.
2. Отримайте сценарій або ситуацію та картки ролей.
3. Разом обговоріть, хто яку роль буде виконувати.
4. Підготуйте міні-сценку (2–4 хвилини).

КРОК 1: Ознайомлення з ролями Кожен учасник обирає або отримує роль (можна тягнути з конверта). Прочитайте свою роль і подумайте, як ваша ідентичність проявиться в ситуації.	3. Сценка: Участь у благодійному проєкті <u>Ситуація:</u> Група підлітків організовує акцію зі збору речей для вимушених переселенців. <u>Види ідентичностей, що проявляються:</u> • Соціальна (волонтер, лідер, організатор) • Громадянська (усвідомлення відповідальності перед суспільством)
КРОК 2: Підготовка сцен 1. Сценка: Переїзд до іншої країни <u>Ситуація:</u> Сім'я з України переїжджає до	

Німеччини. У школі новенький учень (Іван) знайомиться з однокласниками. Види ідентичностей, що проявляються: • національна (українець), • громадянська (громадянин України), • мовна (потреба вивчити нову мову), • культурна (інші звичаї, їжа, традиції), • рольова (новачок, учень, член сім'ї), 2. Сценка: Онлайн-гра з учасниками з усього світу <u>Ситуація:</u> Гравці з України, Японії та Бразилії беруть участь у турнірі з кіберспорту. Один із учасників принижує інших через національність. <u>Види ідентичностей, що проявляються:</u> • Національна • Ціннісна (позиція проти дискримінації) • Цифрова (геймер, онлайн-користувач) • Громадянська (реакція на порушення етичних норм)	• Особиста (відчуття емпатії, доброчинності) 4. Сценка: Вибори шкільного президента <u>Ситуація:</u> Учень/учениця балотується на посаду президента шкільного самоврядування. Він презентує свою програму. <u>Види ідентичностей, що проявляються:</u> • громадянська (участь у самоврядуванні), • лідерська, • гендерна (наприклад, долаання стереотипів), • вікова (відповідальність підлітка). Ці сценки можна адаптувати під рівень класу й заохочувати дітей доповнювати їх власним досвідом або сучасними подіями.
--	---

Практична робота в контексті НУШ є ключовим елементом навчання громадянської освіти, що виходить за межі простого залучення учнів. Завдяки різноманітним формам діяльності, таким як дослідження, ігри та проекти, учні не лише засвоюють теоретичні знання, але й формують важливі громадянські компетентності та цінності. Системне впровадження практичної діяльності сприяє вихованню відповідальних і свідомих громадян, здатних активно діяти в сучасному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» № 2145-VIII від 05.09.17 р. URL: <https://surl.li/qvzbzh>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.20 р. №463-IX. URL: <https://surl.li/fsbfhi>
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://bit.ly/2R5Qg93>
4. Внутрішня система забезпечення якості освіти: Абетка для директора. URL: <https://bit.ly/2YDTDXJ>
5. Щодо нагальних питань впровадження Закону України «Про повну загальну середню освіту». Лист МОН №1/9-201 від 08.04.20 року. URL: <https://bit.ly/3wlUDiR>
6. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. URL: <https://bit.ly/3HjoQoF>
7. Плавущак-Підзамецька Уляна. Як розвинути наочне мислення учнів: 5вправ від учительки з Канади. URL: <https://bit.ly/3BEpHzG>
8. Як домогтись WOW-ефекту. URL: <https://osvita.ua/school/method/2032/>
9. Кластери – як драйвери розвитку та протидії кризовим явищам. URL: <https://www.industry4ukraine.net/digest-5/>
10. Живемо в демократії /навчальні матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини. URL: <https://www.living-democracy.com/uk/>
11. Демократична школа. Всеукраїнська програма освіти для демократичного громадянства: практичний посіб. / заг. ред. Олени Шинаровської. URL: <https://theewc.org/content/uploads/2020/02/Tool-for-Democratic-School-Development-webUkrainian.pdf>
12. Новинна грамотність: онлайн-курс / автор. кол.: Наталія Виговська, Ірина Виртосу, Діана Дуцик та ін.; за заг. ред. Діани Дуцик та Дарії Тарадай. URL: <https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22>
13. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
14. Практична медіаграмотність: посіб. / Людмила Гуменюк, Валентина Потапова; ред.-упоряд. Оксана Волошенюк. Київ: АУП, ЦВП, 2015. URL: <http://www.aup.com.ua/books/mbm/>